

NIKITIN O. P.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SPACIOUSNESS VALUE OF MONEY IN THE MINDS OF FOREIGN STUDENTS

The problem of psychological characteristics of attitude to money of students from Turkmenistan that are studying in Ukraine is discussed in the article. The analysis of current research on the definition of a symbolic space of values of money in the minds of the individual is carried out. The problem of value of money highlights from the perspective of determining money as value and money in the system of other valuables. The data of the pilot study of the hierarchy of values of money in the minds of foreign students are submitted.

Keywords: money, attitude to money, the value of money, monetary era, valuables, foreign students.

Стаття надійшла до редколегії 20.02.2013 року.

УДК 159.923.2-051

ОНУФРІЄВА Л. А.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У статті обґрунтовано необхідність цілеспрямованого фахового навчання студентів для забезпечення позитивної динаміки провідних психологічних детермінант розвитку професійної самосвідомості та особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій. Досліджуються психологічні детермінанти розвитку професійної самосвідомості і самооцінка, які сприяють особистісній зрілості і формуванню у майбутніх фахівців соціономічних професій упевненості й оптимізму, які активізують їхню навчальну і професійну діяльність, сприяють бажанню здобувати професійні знання, розвивати свої комунікативні якості та здібності.

Ключові слова: професійна самосвідомість, професійна діяльність, особистісна зрілість, майбутні фахівці соціономічних професій, самоствердження, самооцінка, спілкування, комунікативна компетентність.

Сьогодні особливе місце у системі підготовки випускників ВНЗ займає проблема успішної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій до здійснення професійної діяльності. Постає проблема досконалого дослідження формування у майбутніх фахівців професіоналізму, організації процесу професійної спрямованості у вишах. Сучасні дослідники акцентують на опануванні студентом професійними знаннями, навичками й уміннями, становленні особистості самого майбутнього фахівця (В.Й.Бочелюк, Ж.П.Вірна, Л.В.Долинська, С.Д.Максименко, О.І.Мешко, В.О.Моляко, О.Г.Мороз, Н.А.Побірченко, М.В.Савчин та ін.). Провідними напрямками у сучасній підготовці випускника виступають професіоналізм діяльності, якісна кваліфікована підготовка майбутнього спеціаліста у поєднанні з його духовною та психологічною сторонами. Назріла необхідність творчого підходу в організації навчального процесу у ВНЗ, формування у випускників ефективного мислення, самостійності й ініціативності (А.М.Алексюк, В.М.Вергасов, Р.С.Гуревич, І.А.Зязюн та ін.).

Актуальним у наш час є підвищення вимогливості особистості до себе і до своєї професійної

діяльності на основі розвитку та вдосконалення її самосвідомості. Особливості соціально-економічного розвитку країни потребують високого рівня фахової підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій, вивчення психологічних особливостей їхньої професійної самосвідомості з метою підвищення якості підготовки фахівця та розвитку комунікативної компетентності як складової професійної компетентності. Майбутні фахівці соціономічних професій працюватимуть з особистостями і, водночас, самі є особистостями, котрі впливають на особистість клієнта.

Основною тенденцією розвитку навчального процесу у вищій школі є розширення самостійності студентів, яка базується на самостійному пошуку знань. Зміст освіти полягає у певному рівні предметної і соціальної компетентності майбутнього випускника, його здатності до здійснення професійної діяльності та рівні становлення особистості з урахуванням індивідуальних особливостей і власної активності. Тому зміст навчання варто реалізовувати, застосовуючи такі форми діяльності, які уможливають

перехід від абстрактного до конкретного та від навчальної інформації до професійної діяльності.

Фахова підготовка майбутніх фахівців соціономічних професій до професійної діяльності розпочинається у роки студентства, оскільки студентський вік характеризується як період складних перетворень в інтелекті та розвитку пізнавальних процесів. Більшість дослідників описують процес розвитку у цьому віці як безперервне зростання працездатності та продуктивності, динаміки прогресивного руху без будь-яких знижень та криз тому, що у студентському віці мають місце найбільші можливості розвитку; саме у цьому віковому діапазоні містяться сенситивні періоди, котрі доречно використовувати у майбутньому професійному навчанні. У цьому періоді розвитку поєднуються і взаємообумовлюються моменти зростання однієї функції з іншою, прослідковується зниження інших функцій, тому і виникає потреба постійно відслідковувати динаміку провідних психологічних детермінант підготовки до професійної діяльності, під якими розуміються риси особистості студента, які відносяться до категорії необхідних і у майбутньому забезпечуватимуть успіх професійної діяльності.

У контексті актуальних проблем психології розвитку особистості майбутніх фахівців соціономічних професій вагоме місце належить формуванню професійної самосвідомості, навичок самооцінки та саморегуляції поведінки. Феномен самосвідомості більш глибокий за своїм психологічним змістом, ніж проблема свідомості. У психологічній структурі особистості майбутніх фахівців соціономічних професій самосвідомість є центральною ланкою, яка характеризує рівень їхнього професіоналізму й успішність професійної комунікативної діяльності.

У відомих працях дослідників: В.В. Андрієвської, І. Д.Беха, Т.В. Дуткевич, І. А.Зязюна, Н. М.Лосевої, С. Д. Максименка, О. В.Савицької та ін. – найбільш детально досліджено самосвідомість фахівців. Але на сьогодні не всі існуючі теорії достатньо висвітлюють особливості і закономірності розвитку самосвідомості у процесі професійної підготовки особистості майбутніх фахівців соціономічних професій до професійної діяльності. Особливо вагомим для розвитку особистісної зрілості цих фахівців постає прагнення студентів до особистісного зростання і відповідні умови під час навчання та у позаурочний час. Тому, на нашу думку, розвиток професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій уможли-

виться при створенні певних умов під час їхньої професійної підготовки, важливе значення для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів матимуть психологічні і дидактичні засоби, поєднання котрих буде доцільним у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій, оскільки враховуються особливості їхньої майбутньої професійної діяльності та їхні сьогоденні умови навчання у вишу.

У своїх працях дослідники: О. О. Бодальов, О. Ф. Бондаренко, Ж. П. Вірна, П. П. Горностаї, Р. С. Немов, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, Н. В. Чепелева, Т. С. Яценко та ін. – звертають увагу на важливість особистісного зростання майбутніх фахівців, але водночас недостатньо вивчено психолого-дидактичні засоби розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій.

На нашу думку, психологічні і дидактичні засоби розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій – це психолого-дидактичні матеріали і засоби, завдяки яким успішно й ефективно майбутні фахівці підвищують рівень своєї особистісної зрілості, розвивають власні професійно значущі характеристики.

Мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності цілеспрямованого фахового навчання студентів для забезпечення позитивної динаміки провідних психологічних детермінант розвитку професійної самосвідомості й особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій.

Упродовж навчання у вищому навчальному закладі особистість майбутніх фахівців соціономічних професій постійно розвивається і змінюється, при цьому навчальна діяльність має професійне фахове спрямування і становить собою цілеспрямований процес, мета якого полягає у розвитку професійної компетентності, і, як результат – готовність до професійної діяльності. Під час навчальної діяльності забезпечується професійний саморозвиток особистості та формування професійної самосвідомості, яка допомагає студенту стати конкурентоспроможним фахівцем, здобути якісну професійну освіту. Формою прояву професійної самосвідомості є усвідомлення майбутніми фахівцями своїх нахилів, інтересів, здібностей та рівня професійної готовності.

Як вважає Марек Палюх, сучасну новітню освіту слід розуміти як процес формування особистостей, які характеризуються відкритістю по

відношенню до інших, ініціативою, творчою уявою, креативністю і здатністю до оцінки та самооцінки поведінки. Створення умов для розвитку особистостей повинно забезпечити систему освіти у широкому розумінні за участю різних суб'єктів освітніх та позаосвітніх закладів, місцевого середовища, батьків, костьола, організацій. Головною метою щодо впровадження освітніх змін є усунення недоліків функціонування системи освіти зі збереженням її переваг [8, с. 74–75].

Поняття *освіта*, як вважає польська дослідниця Б.А.Земба, інтерпретується як переказування знань, навчання, придбання вміння, компетенції, а також комплекс виховних дій. У контексті формування суспільних позицій і впливу на поведінку індивідів необхідним є застосування терміну *освіта* з урахуванням виховного аспекту. При такому трактуванні цієї проблеми навчання, інформування, виховання, моделювання особистості становитимуть інтегральні складники соціальної освіти, яка може бути реалізована окремими особами (соціальний педагог, соціальний працівник, судовий куратор, працівник спеціалізованої консультації та інші), спеціалізованими установами (школи, костьоли, релігійні спільноти, консультації, урядові і позаурядові організації), засобами масової інформації (телебачення, радіо, Інтернет, преса, книжки, звукозаписи) [6, с. 206–207].

При підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій, на нашу думку, доцільно застосувати модель навчання, яка б стимулювала у суб'єктів учіння потребу в особистісному зростанні. Завдання викладачів ВНЗ полягає у доцільному використанні при викладанні навчальних дисциплін відповідних дидактичних засобів для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх фахівців, які, на думку польських дослідників, мають на меті:

- забезпечення рівних можливостей для отримання освіти;
- підвищення рівня освіченості суспільства шляхом здобуття середньої та вищої освіти;
- задоволення освітніх прагнень суспільства;
- сприяння покращенню якості освіти, що розуміється як інтегральний процес виховання і формування;
- раціональне використання ресурсів, що виділяються на освіту;
- налагодження зв'язку системи професійної освіти з ринком праці [13, с. 17].

Ми вважаємо за доцільне використовувати у професійній підготовці майбутніх фахівців проблемне навчання як систему методів і засобів

навчання, основою якого виступає моделювання реального творчого процесу за рахунок створення проблемної ситуації й управління пошуком вирішення проблеми. Дослідник О.В.Хроменко відносить метод проблемного викладу до інформаційно-пошукових методів навчання [11, с. 32], метод навчального диспуту застосовує для активного пізнавального пошуку; метод спостереження використовує для підвищення інтересу студентів до обраної професії [11, с. 33], а для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій ефективними педагогічними засобами, на нашу думку, є активні методи навчання: метод аналізу конкретних ситуацій, моделювання майбутнього професійного процесу, метод «круглого столу», ділові ігри, метод самостійного формулювання психологічних понять [11, с. 35–41]. Метод аналізу конкретних ситуацій сприяє формуванню у майбутніх фахівців соціономічних професій уміння вирішувати різні за складністю завдання; метод моделювання майбутнього професійного процесу представляє собою відтворення реальних професійних ситуацій у спрощеному вигляді і дозволяє перетворювати й акумулювати знання, отримані при вивченні відповідних теоретичних предметів з метою їх практичного застосування. В основу методу «круглого столу» закладено принцип колективного обговорення проблем і конфліктних ситуацій. Ділова гра пов'язана з моделюванням ситуацій професійної діяльності з корекцією професійних завдань для досягнення цілей професійної підготовки.

До активних методів навчання дослідниця Р. М. Грановська відносить такі методи: метод конкретних ситуацій, який розвиває здібність до аналізу професійних ситуацій й уміння формулювати завдання самостійно [3, с. 466]; метод інциденту спрямований на подолання вікової й особистісної інерційності та вироблення адекватних способів поведінки у напружених стресових ситуаціях [3, с. 469]; метод тренування чутливості формує у людини вміння керувати стилем своєї поведінки за рахунок усвідомлення того, як вона сприймається оточуючими, які дії провокують їхню симпатію чи антипатію, розвиває такі особисті якості, як: чутливість, сприйнятливості до психічного стану оточуючих, їхніх установок і прагнень [3, с. 474]; метод мозкової атаки (мозковий штурм) передбачає групове вирішення творчої проблеми, яка забезпечується за допомогою особливих прийомів та спрямована на активізацію творчої думки [3, с. 479];

метод ділової гри використовує події майбутньої практичної діяльності, демонструє учасникам можливості довгострокових стратегій і їхній вплив на ефективність майбутньої професійної діяльності [3, с. 486]; метод занурення передбачає навчання з елементами релаксації, навіювання та гри [3, с. 492].

Під час дослідження Р. М. Грановська прийшла до висновку, що характерною особливістю всієї групи активних методів є: 1) навчання проводиться у ситуаціях, максимально наближених до реальних, дозволяючи матеріал, що підлягає засвоєнню, ввести у мету діяльності, а не у засоби; 2) здійснюється не лише повідомлення знань, але і навчання умінням практичного використання, що вимагає формування певних психологічних якостей фахівців; 3) організується формування нової, якісно іншої установки на навчання в емоційно насиченому процесі колективної творчої праці [3, с. 507].

Суб'єктна позиція майбутніх фахівців соціономічних професій повинна сприяти оптимізації їхньої самостійної роботи щодо розвитку особистісної зрілості і доречно проводити індивідуальні форми роботи: самостійний підбір відеофільмів з проблеми особистісного зростання, поглиблене вивчення теоретичних питань відповідної проблематики, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, проходження навчальної практики, підготовка індивідуальних звітів та ін., ефективними є також, на наш погляд, тематичні семінари, майстер-класи з особистісного зростання, психолого-педагогічний аналіз відеофільмів, читання творів художньої літератури. Доречним є створення наукових гуртків, навчальних майстерень, проблемно-тематичних груп, практикумів з основ особистісного зростання майбутнього фахівця проблемно-пошукової спрямованості, на яких студенти намагалися б відтворити проблемні професійні ситуації і знайти вірне їхнє вирішення. Фундаментом самовдосконалення майбутніх фахівців соціономічних професій, безумовно, є розвиток самосвідомості, яку С. Д. Максименко і В. В. Андрієвська визначають як усвідомлення індивідом себе як суб'єкта життєтворчості з неповторними фізичними і духовними якостями, потребами і здібностями, носія інтелекту, почуттів і волі, виразника національної, професійної і групової належності у системі суспільних відносин [8]. Саме самосвідомість забезпечує усвідомлення майбутніми фахівцями соціономічних професій власних схильностей і комунікативних здібностей, впливає на розвиток професійних комунікативних

якостей. І. Д. Бех вважає, що усвідомлення особистістю своїх якостей зводиться до того, що кожна особистісна якість виражає певне ставлення, тобто конкретну дію [1, с. 31].

Саморозвиток особистості представляє собою не лише свідомий процес формування професійної майстерності, самоосвіти та самовдосконалення, але і мотивований, свідомий вільний вибір і прагнення досягти бажаного рівня професійної компетентності, оскільки пізнання студентами себе, формування на цій основі певного ставлення до себе як до майбутнього фахівця соціономічної галузі, самоствердження та зміна самооцінки – усе це визначає професійне зростання студентів, в основі якого лежить прагнення бути відповідальним за виконання професійних обов'язків, уміння спілкуватися з колегами та іншими людьми. Самооцінка відображає якісну своєрідність внутрішнього світу особистості, виступає показником рівня її розвитку та формується за активної участі і бажання самої особистості.

Саморозвиток майбутніх фахівців соціономічних професій – це цілеспрямований процес самовдосконалення, детермінований метою і стратегією навчальної діяльності, здобуттям професійних знань, умінь та навичок, виникненням потреби розвитку професійних якостей. Потреба є умовою активності майбутніх фахівців і визначає мотиви їхньої навчальної діяльності, пробуджує у них прагнення до професійного саморозвитку та самовдосконалення, бажання підвищити свої індивідуальні можливості, розвивати професійні комунікативні якості. Лише тоді, коли майбутній фахівець усвідомить необхідність і потребу у розвитку професійних якостей, він зможе активно долучитися до процесу професійного саморозвитку, який передбачає: самоосвіту, розвиток професійних комунікативних якостей, бажання під час навчальної діяльності здобути професійні комунікативні знання, вміння та навички.

Формою вияву професійної самосвідомості майбутніх фахівців соціономічних професій є розуміння ними своєї соціальної позиції, професійних інтересів, нахилів, здібностей, характерологічних особливостей, рівня загальної та спеціальної готовності до професійної комунікативної діяльності, де усвідомлення власних психічних особливостей нерозривно пов'язано з певним ставленням до себе, з самооцінкою.

Розвиток професійної комунікативної компетентності стає особистим надбанням кожного студента, яке здобує власними силами під час

навчальної діяльності. Дослідник С. І. Дичківський зокрема зазначає, що діяльність студента у процесі навчання може бути активною лише тоді, коли у змісті навчання він побачить переконливу для нього мету, пов'язану з подальшою професійною діяльністю [4, с. 21].

Спрямованість як система потреб, ціннісних орієнтацій, світоглядних установок, прагнень й інтересів визначає готовність майбутніх фахівців соціономічних професій до професійної комунікативної діяльності. Від визначеності професійних мотивів залежить ефективність розвитку професійної комунікативної компетентності, що відбувається під час навчально-пізнавальної діяльності у вишу. Отже, професійна мотивація визначає вибір професії та якість виконання обов'язків, пов'язаних із професійною діяльністю. У своїх дослідженнях О.О. Бодальов розділяє мотиви на групи, що характеризують мотиваційну сферу особистості [2]:

- мотиви, пов'язані з найважливішими суспільними потребами особистості за критерієм їхнього змісту: ідейні, моральні, естетичні;
- мотиви за джерелом появи, зумовленості: соціальні, діяльнісно-процесуальні, стимульно-заохочувальні;
- за видами діяльності: суспільні, професійні, навчально-пізнавальні;
- за часом проявлення: впродовж усього життя, протягом обмеженого часу;
- за силою вияву: сильні, помірні, слабкі;
- за проявом у поведінці: актуальні і потенційні.

Мотивація майбутніх фахівців соціономічних професій до навчальної діяльності є показником їхніх індивідуальних досягнень, характеризується сукупністю емоційних і вольових процесів, спонукає і спрямовує навчальну діяльність студентів, розвиває їхню потребу до пізнання особливостей професійної комунікативної діяльності та визначається зовнішніми і внутрішніми чинниками розвитку. Усвідомлення власних потреб мотивує студентів на самовдосконалення та професійний саморозвиток.

Професійна мотивація майбутніх фахівців соціономічних професій відбувається під час навчальної діяльності, вона є неперервним процесом, на який постійно впливають об'єктивні та суб'єктивні чинники. Саме визначення майбутнім фахівцем мотивів щодо здобуття обраної спеціальності та перспектив самореалізації як фахівця сприяє активізації навчальної діяльності.

Усвідомлення студентами своїх власних потреб мотивує їх на самовдосконалення і професійний саморозвиток. Майбутнім фахівцям соці-

ономічних професій з високим рівнем внутрішньої мотивації притаманна впевненість у успішному результаті, наполегливість у досягненні поставленої мети, активний пошук шляхів розвитку своїх професійних комунікативних якостей, отримання задоволення від процесу власного професійного розвитку й оволодіння необхідними професійними знаннями, вміннями та навичками. Пізнавальні інтереси майбутніх фахівців концентруються навколо їхньої потреби зрозуміти особливості професійної комунікативної діяльності, осмислити власний життєвий досвід, навчитися використовувати отримані знання у своїй професійній діяльності.

Студентський вік характеризується зростанням власного «Я», періодом саморозвитку, формуванням і розвитком професійної свідомості. Професійна самосвідомість фіксує результат розвитку професійної комунікативної компетентності, виступає регулятором професійної комунікативної діяльності. Професійна самосвідомість та самооцінка сприяють формуванню у майбутніх фахівців соціономічних професій таких почуттів, як впевненість та оптимізм, що, у свою чергу, активізують їхню навчальну діяльність, сприяють бажанню здобувати професійні знання, розвивати свої комунікативні якості та здібності. Професійна самосвідомість майбутніх фахівців підвищує надійність, стійкість і стабільність цілеспрямованого розвитку професійної комунікативної компетентності.

У цьому віці молода людина мусить самостійно ухвалювати та реалізувати рішення, розробляти життєві плани, будувати власне життя. Під час навчання у вищому навчальному закладі студенти цілеспрямовано прагнуть здобувати професійні знання, практичні вміння та навички, розвивають свій комунікативний потенціал. На думку І. А. Зязюна, завданням кожного студента є напрацювання власних прийомів компенсації тих індивідуальних особливостей, які зумовлюють утруднення зовнішнього та внутрішнього плану професійної діяльності, зниження рівня залежності від думок інших людей, вироблення власної системи поглядів, позицій, розширення обсягу комунікативних умінь і здібностей до рольової поведінки [7, с. 151].

У процесі професійної підготовки майбутні фахівці соціономічних професій повинні набути досвіду послідовного свідомого самопізнання та професійного зростання, оцінити свою індивідуальність, стати суб'єктами саморозвитку, фундаментом якого є власне самосвідомість суб'єкта, у тому числі професійна.

Професійна самосвідомість, на думку Н. В. Чепелевої, передбачає наявність професійних значень (тезаурусу) і професійних смислів (особистісне професійне знання, професійне ставлення до клієнта, професійні ідеали, норми та цінності, смислоутворюючі мотиви професійної діяльності) [12]. Ми вважаємо, що професійна самосвідомість передбачає наявність у майбутніх фахівців соціономічних професій професійної Я-концепції, ідеальний образ «Я» якої поєднає у собі уявлення про те, яким повинен бути майбутній фахівець. Ці уявлення складаються у студентів на етапі розвитку професійної компетентності, у процесі ідентифікації з іншим професіоналом. Професійна самооцінка – уявлення майбутніх фахівців соціономічних професій про власну цінність як фахівця соціономічної галузі, тобто це оцінний компонент професійної Я-концепції.

Професійна Я-концепція майбутніх фахівців соціономічних професій є складною динамічною системою уявлень студента про себе як особистість і як суб'єкта професійної діяльності, важливим чинником детермінації професійної діяльності майбутніх фахівців, який зумовлює їхню здатність реально будувати своє життя, бачити перспективи професійної діяльності, свої приховані можливості, чітко визначати рівень здобутих професійних знань, комунікативних умінь та навичок.

Варто зазначити, що процес розвитку професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій свідомий і керований і відбувається під час навчально-пізнавальної діяльності студентів та спирається на сучасні вимоги до таких фахівців.

Підсумовуючи наше дослідження, можемо зробити висновок про те, що рівень розвитку провідних психологічних детермінант у майбутніх фахівців соціономічних професій є недостатнім для успішного здійснення ними професійної діяльності. Позитивна динаміка професійно важливих рис відбувається лише у результаті цілеспрямованого формувального впливу у процесі фахового навчання студентів. Пізнання студентами – майбутніми фахівцями соціономічних

професій себе, формування на цій основі певного ставлення до себе як до майбутнього фахівця соціономічної галузі, самоствердження та зміна самооцінки визначають професійне зростання студентів, в основі якого лежить прагнення бути відповідальним за виконання професійних обов'язків, уміння контактувати.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Образ «Я» як мета формування і розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 1998. — № 2 (19). — С. 30—40.
2. Бодалёв А.А. О взаимосвязи общения и отношений / А.А. Бодалёв // Вопросы психологии. — 1994. — № 1. — С. 122—126.
3. Грановская Р.М. Элементы практической психологии / Р.М. Грановская. — Л.: Издательство Ленинградского университета, 1988. — 560 с.
4. Дичківський С. І. Неперервна гуманітарна освіта — новий етап педагогічного мислення / С. І. Дичківський // Гуманітарні науки. — 2004. — № 2 (8). — С. 20—29.
5. Дуткевич Т. В. Практична психологія: вступ у спеціальність [навчальний посібник] / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 256 с.
6. Земба Беата А. Освіта суспільства як один із елементів опіки, соціальної допомоги та соціальної роботи / За ред. Беата А. Земба, Дорота Пстронг, Вибрані проблеми соціальної педагогіки і соціальної роботи. — Кам'янець-Подільський, 2012. — С. 206—207.
7. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: [підручник для вищих пед. навч. заклад] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. — К.: Вища школа, 1997. — 348 с.
8. Палюх Марек. Освіта в суспільстві, яке змінюється / За ред. Беата Земба, Дорота Пстронг // Вибрані проблеми соціальної педагогіки і соціальної роботи. — Кам'янець-Подільський, 2012. — С. 74—75.
9. Професійна психологія: методологія, методи та практика: [зб. наук. пр.] / Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки; [за заг. ред. Ж. П. Вірної]. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин.нацун-ту ім. Л. Українки, 2008. — 139 с.
10. Психологічний довідник учителя / упоряд.: В. Андрієвська / за заг. ред. С. Максименка. — К.: Главник, 2005. — Кн. 2. — 112 с.
11. Хроменко О. В. Методика преподавания психологии / О. В. Хроменко. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 256 с.
12. Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності психолога / Н.В.Чепелева // Актуальні проблеми психології: наукові записки інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С. Д. — К.: Ніка — Центр, 1999. — Вип. 19. — 286 с.
13. Krauz A., Paluch M., Edukacja w okresie współczesnych przemian. Wydawnictwo Oświatowe Fosze, Rzeszów 2011, s. 17.

ОНУФРИЕВА Л. А.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДЕТЕРМИНАНТ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОСОЗНАТЕЛЬНОСТИ И ЛИЧНОСТНОЙ ЗРЕЛОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОФЕССИЙ

В статье обоснована необходимость целенаправленного специального обучения студентов для обеспечения позитивной динамики ведущих детерминант развития профессионального самосознания и личностной зрелости будущих специалистов социологических профессий. Исследуются психологические детерми-

нанты профессионального самосознания и самооценки, которые способствуют личностной зрелости и формированию у будущих специалистов социномических профессий уверенности и оптимизма, которые активизируют их учебную и профессиональную деятельность, способствуют желанию получить профессиональные знания, развивать свои коммуникативные качества и способности.

Ключевые слова: профессиональное самосознание, профессиональная деятельность, личностная зрелость, будущие специалисты социномических профессий, самоутверждение, самооценка, общение, коммуникативная компетентность.

ONUFRIEVA L. A.

STUDY OF THE PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF SELF-CONSCIOUS PROFESSIONAL AND PERSONAL MATURITY OF FUTURE PROFESSIONALS OF SOCIAL PROFESSIONS

This article studies the need for targeted professional training of students to ensure positive dynamics of the leading psychological determinants of the development of professional identity and personal maturity of future specialists of social professions. Investigates the psychological determinants of the development of professional identity and self-esteem that contribute to personal maturity and the formation of future professionals of social professions of confidence and optimism, which activate their educational activities, promote the desire to acquire professional knowledge, develop their communicative skills and abilities.

Key words: professional identity, professional activities, personal maturity, future specialists of social professions, self-esteem, communication, communicative competence.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013 року.

УДК 159.9

ОПАНАСЕНКО Л. А.

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНОГО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті розкриваються методологічні засади вивчення психологічної структури навчального цілепокладання у юнацькому віці. Зазначено, що психологічна структура навчального цілепокладання має рівневу структуру. Дослідження психологічної структури навчального цілепокладання старшокласників здійснюється через залучення учнів до анкетування та створення індивідуальних і групових метаплан-карт.

Ключові слова: цілепокладання, юнацький вік, навчальне цілепокладання, когнітивний рівень, особистісний рівень, діяльнісний рівень, емоційно-вольовий рівень, анкетування, метаплан.

Питання методології традиційно відноситься до наукової діяльності і часто пов'язується саме з теоретичними засадами тієї чи іншої сфери наукового пізнання, проте саме методологічна основа є стрижневим компонентом для побудови ефективної галузевої практики.

Сьогодні поруч із методологією науково-дослідної діяльності поступово формується методологія практичної роботи, що свідчить про її функціонування як засобу зв'язку науки і практики. Незаперечним є той факт, що саме методологія визначає структуру знань, місце та роль різноманітних форм і методів діяльності для побудови конструктивних систем у практичній сфері. Інакше кажучи, методологія визначає специфіку організації діяльності, забезпечує її продуктивність.

Серед актуальних питань психологічної теорії та практики в освітній діяльності особливе

місце займають методологічні засади вивчення психологічної структури навчального цілепокладання у юнацькому віці.

Науковий інтерес дослідників до зазначеної проблеми багато у чому пояснюється недостатньо вивченою структурою цілепокладання у навчальній діяльності; і як результат – відсутністю адекватного психологічного інструментарію для здійснення емпіричних досліджень, а отже, і проведення поперечних зрізів практичними психологами навчальних закладів щодо сформованості структурних компонентів навчального цілепокладання у старшокласників; неможливістю побудови належної розвивальної чи корекційної роботи з тими учнями, які відчують труднощі у процесі формування значущих цілей у навчанні.

Окрім аспекти методологічних засад вивчення структури навчального цілепокладання